

EDICIJA KLASICI SVETSKE KNJIŽEVNOSTI

VODENICA NA FLOSI, Džordž Eliot

VELIKI GETSBI, Skot Ficdžerald

PRVI LJUBAVNIK, Anton Čehov

POSLEDNJE SKRETANJE ZA BRUKLIN, Hjubert Selbi

ČETIRI TRAGEDIJE: ROMEO I JULIJA, HAMLET, MAGBET,

KRALJ LIR, Vilijam Šekspir

PRESUDA – SABRANE PRIPOVETKE, Franc Kafka

NA PUTU, Džek Keruak

OŠTRICA BRIJAČA, Somerset Mom

PROHUJALO SA VIHOROM, Margaret Mičel

DAMA S KAMELIJAMA, Aleksandar Dima Sin

ČOVEK BEZ OSOBINA, Robert Muzil

JADI MLADOGA VERTERA

JOHAN VOLFGANG GETE

Preveo s nemačkog
Stanislav Vinaver

■ Laguna ■

Naslov originala:
Johann Wolfgang Goethe
DIE LEIDEN DES JUNGEN WERTHER

Copyright © ovog izdanja 2017, LAGUNA

**KLASICI
SVETSKE
KNJIŽEVNOSTI**

Edicija SVETSKI KLASICI

KNJIGA BR. 11

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

PRVA KNJIGA

4. maja 1771.

Kako sam sav radostan što sam otputovao! Što ti je srce ljudsko, premili prijatelju! Ostaviti tebe, koga toliko volim, sa kojim sam bio nerazdvojan, pa radostan biti! Znam, opraštaš mi. Zar mi nije sva ona druga poznanstva sudba prosto namerno tako izabrala, samo da bi srce, kao moje što je, zebnjom mogla da uzrujava? Kukavna Leonora! Pa ipak, nisam bio kriv! Gde je tu moja krivica što se u njenom srcu začela ljubavna strast, dok sam ja tražio prijatna provoda u čudljivim dražima sestre njezine? Pa ipak – jesam li sasvim nevin? Nisam li pothranjivao čuvstva njena? Nisam li se i sam naslađivao istinskim onim izlivi-ma njene prirode, koji su nam tako često davali povoda za smeh, koliko su god malo bili smešni? Ta zar nisam – o, pa ko je čovek i šta je on kad se usuđuje na sebe samoga da se tuži?... Ja ću se, obećavam ti to, dragi prijatelju, ja ću se popraviti, i neću više, kad nam sudbina pruži ono

malčice jada, taj jad da prežvakujem kao što sam vazda činio; od sada ću ja uživati u sadašnjici, a sve što je prošlo – bilo i bitisalo! Svakako si ti u pravu, dražajši; ljudskih bi bolova manje bilo da ljudi nisu tako zapeli – bog sveti zna što li ih je takve satvorio! – svim žarom uobrazilje da prizivaju uspomenu na prohujale jade, mesto mirno da podnose sadašnjost ravnodušnu.

Budi dobar, reci mojoj materi da ću posao koji mi je poverila izvesti što bolje uzmognem i da ću je obavestiti što se može pre. S tetkom sam razgovarao, ona ni izdaleka nije na mene učinila utisak zle žene, kakvom je kod nas grade. Ona je dobra, plaha gospa, po srcu najbolja; saopštio sam joj da se mati žali što joj je zadržala njezin deo nasleđa; ona mi je pak izložila svoje razloge, uzroke i uslove pod kojima bi bila spremna sve da nam izruči, pa čak i preko onoga što mi zahtevamo – ukratko, za sada o svemu tome još ne bih hteo da pišem, a ti reci majci da je sve na dobrom putu. Pa eto, i u ovome sitnom poslu, opet sam iskusio da nesporazumi i odugovlačenja stvaraju u svetu možda i više zapleta no pakost i lukavost. Ili sam bar iskusio da je ovo poslednje dvoje zaista ređe. Inače, ovde se osećam zbilja dobro. Samoća je blagi melem srcu mome u rajskom ovom predelu, a ovo mladalačko godišnje doba zagreva mi svim svojim obiljem srce, koje tako često zazebe u meni. Svako mi je drvo, svaki mi je žbun – kita cvetna, i dođe čoveku da se stvori u majsku kokicu pa da lebdi, da se uzvija okolo-naokolo po ovom moru miomirisa, i to da mu je sva hrana.

Sama je varoš neprijatna, ali svud oko nje neizreciva lepota prirode! To je i navelo pokojnoga grofa fon M. da podigne perivoj na jednom od ovih povijaraca što se

ukrščaju, sa divnom raznovrsnošću, obrazujući preljupke doline. Vrt je jednostavan, i čim si ušao u nj osetio si da mu plan nije crtao učeni kakav baštovan nego srce osećajno, koje je ovde htelo u sebi samom da uživa. I mnogu sam već suzu prolio za pokojnikom, u oburvanom kabinetu koji mu je bio omiljeno boravište, a sad je i meni. Uskoro ću postati gazda gradine, vrtar mi je, za samo ovo nekoliko dana, već postao privržen, a kad se i to obavi, neće ni njemu biti krivo.

10. maja

Čudesna razdraganost obuzela mi je svu dušu poput slatkog prolećnog jutra u kome uživam celim svojim srcem. Sam sam, i mili mi se živeti u ovom kraju koji je prosto stvoren za duše kao što je moja. Tako sam srećan, dražajši moj, tako sam sav potonuo u čuvstvo spokojnog opstanka da mi od toga pati umetnost moja. Ne bih sad mogao da nacrtam ama ni jedan jedini potez, a ipak nikad nisam bio veći slikar no u ovim trenucima. Kad se mila ova dolina sva oko mene maglom zastre, a visoko sunce počine na samom ovršju šume moje, neprobojno zamračene i samo se tek ponekad zrak prokrade u njeno skrovito svetilište, pa kad legnem u visoku travu kraj potoka – strmopada, i tu kad mi, bliže uza samu zemlju, hiljade raznih travčica odjednom dođu začudno značajne, pa kad osetim bliskim srcem svojim gmizanje sićušnog sveta između vlati i sve one bezbrojne nedokučene oblike crvića i bubica; i kad osetim prisustvo Svemogućega, koji nas je stvorio po svo- me liku i podobiju; kad osetim kako nad nama lahornu

poduhuje Sveljubeći koji nas nosi i održava, zalebdele u večnom milju, o, prijatelju moj, pa kad mi tad svane pred očima i sav svet oko mene i sva nebesa u dušu moju uniđu kao draganin lik; – tada me, često, obujmi čežnja, pa pomislim: ah, kad bi ti to mogao ponova da izraziš, kad bi mogao hartiji da udahneš sve što u tebi tako punim i vrelim životom živi – tako da to postane ogledalo tvoje duše, kao što je tvoja duša ogledalo beskonačnoga Boga! – O, prijatelju moj! – Ali ja sam smožden, poražen sam silom velelepnosti koja je u tim pojavama.

12. maja

Ne znam jesu li to obmanljivi duhovi koji lebde nad ovim krajem ili je to topla nebeska mašta u srcu mome, što mi od svega oko mene sazda je raj. Eto, studenac je pred samim izlazom iz mesta, studenac za koji me čini vezuju, kao ono Meluzinu i sestre njene.

– Spustiš se samo niz obronak i već si pred svodom odakle te dvadeset basamaka odvodi dole, gde iz marmorne stene izbija voda bistra kao suza. Maleni zid koji odozgo ograđuje vrelo, visoko drveće unaokolo što vrelo prekriva, hladovitost toga mesta – sve to ima u sebi nečeg privlačnog, jezovitog nečeg. Ne prođe dan da tu ne preseđim po čitav sat. Tu dolaze devojke iz grada i nose vodu; posao najbezazleniji, ali i najnužniji, koji su nekad kćeri kraljevske lično obavljale. I dok tako sedim, svud oko mene oživi moćno ona drevna praotačka ideja: pa kako su svi ti praoci na studencu poznanstvo pravili i nevestu prosili, i kako iznad svih vrela i izvora kruže duhovi

dobrostitivni. O, ko to nije kadar sa mnom da oseti, nije taj nikad slatko utoljavao ljutu žeđ na vrelu hladovitom, posle tegobnog dnevnog pešačenja po letnjoj žezi.

13. maja

Pitaš me da li da mi pošalješ knjige moje! Kao boga te molim, dragi moj, ne tovari mi ih na šiju! Ne želim više da budem rukovođen, obodraivan i potpirivan – ta srce ovo već dovoljno kipi i samo od sebe; meni je potrebna uspa-vanka, a nje sam našao obilato u mome Homeru. Koliko samo puta uljuljukujem uzavrelu svoju krv da se stiša, jer ništa još video nisi tako neujednačeno i nepostojano kao srce ovo. Dragi moj prijatelju, tebi zar to da kazujem, tebi koji si tako često morao da podnosiš prave pravcate muke gledajući me kako prelazim iz tuge u razuzdanost, iz slatke sete u razornu strast. A i pazim ga ja, to srdašce svoje, kao kakvo bolesno dete; što god mu se prohte, želja mu se ispuni. Samo nikome o tome ne pričaj; ima ljudi koji bi mi to uzeli za zlo.

15. maja

Sitan svet iz ovoga mesta već me poznaje i voli me već, naročito deca. Učinio sam žalosnu opasku. Kad sam im se spočetka stao da pridružujem, pa sam ih prijateljski zapitkivao te o ovom, te o onom, poneki su mislili da želim sa njima da teram šegu, te su me poprilično grubo odbijali. Samo se ja vređao nisam; jedino što sam osećao ono što

sam već često i to najživlje primetio: ljudi od izvesnog društvenog reda uvek će se držati na hladnom odstojanju od prostog naroda; oni kao da veruju da bi približavanjem nešto izgubili; a ima tu još i svakojakih prebega i rđavih spadala, koji se prave kao da su se spustili do naroda samo da bi mu, jadniku, još osetljivije pokazali obest svoju.

Znam ja dobro da jednaki nismo niti biti možemo; ali smatram: koji misli da mora da se tuđi od takozvane svetine, samo da bi očuvao – svoj puki ugled, taj zaslužuje prekora isto onako kao i strašljivac koji se od svog neprijatelja krije jer se boji da ne podleže.

Tu nedavno dođoh na studenac i zatekoh mladu slugu: stavila svoj sud na najnižu stepenicu i osvrće se oko sebe neće li naići drugarica koja bi joj pomogla da ga podigne na glavu. Siđem dole, pa je pogledam u oči.

– Hoćeš li da ti ja pomognem, devojko? – rekoh. – Ona pocrvene do ušiju i preko ušiju.

– O ne, gospodine – reče ona.

– Samo bez cifranja! – Ona namesti kotur i ja joj pomogoh. Reče mi hvala, pa se uspenja gore.

17. maja

Napravio sam svakojaka poznanstva, ali društvo još našao nisam. Ne znam šta li je to u meni što ljude privlači; tako se mnogima sviđam, pa mi se priključe; i uvek mi bude žao kad smo imali da pređemo samo mali komadić usput. Ako me uspitaš kakvi su ljudi ovde, morao bih ti reći: kao i svugde! Taj ljudski rod, mnogo mu to nekako jednolično dođe! Većina provede u radu pretežni deo vremena svog

samo da bi živeti mogla, a ono malo slobode, što im još preostane, toliko ih plaši da pribegavaju svim mogućim sredstvima samo da je se otresu. O udesu ljudski!

Ali dobar neki svet! Kad se poneki put zaboravim pa s njima uživam u ono nešto radosti koje su ljudima još dodeljene: za trpezom lepo postavljenom da se prošalimo levo i desno, onako iskreno, onako od srca; šetnju ili igranku da udesimo baš kad je tome vreme; i tako svašta-koješta – eto, to ima dobra dejstva na mene; samo nikako ne bih smeo da se podsetim da u meni počivaju još i tolike druge, mnogobrojne snage, koje, bez upotrebe, plesan popada, i koje moram da skrivam brižno. Ah, od toga mi se srce u grudima steže! A ipak, sudbina je svih takvih kao što sam ja da budu krivo shvaćeni.

Avaj, što mi nema više prijateljice iz mladosti! Ah, što sam je i upoznavao! – Rekao bih: budala si, tražiš što se na ovome svetu naći ne može! Ali imadah je, srce sam čustvovao njeno, dušu onu veliku u čijem mi se prisustvu činilo da sam više no što jesam, jer sam tada bio sve ono što sam biti mogao. Dobri Bože! Je li tada i jedna jedina moć moje duše ostajala neiskorišćena? Nisam li tada, pred njom, bio u stanju da razvijem vaskoliko čudesno osećanje kojim mi srce prirodu celu obuhvata? Zar nije čitavo međusobno opštenje naše bilo večno jedno utkivanje najtananijih čuvstava i najoštromnijih dosetaka, uz promene i inačenja koja su išla do u nepriličnosti, a da su ipak sva nosila, utisnut na sebi, pečat genija? A sad! Ah, sve one godine kojima me je pretekla, one su je i u grob odvele pre mene! Nikad je zaboraviti neću, ni njenu čvrstinu duševnu, ni trpeljivost njenu božansku.

Pre nekoliko dana sreo sam se s mladim F., junošom otvorenim, čije su crte lica osobito srećno izvajane. Tek

je napustio akademije, ne uobražava da je bogzna kako mudar, ali ipak veruje da zna više no ostali. A kako po svemu sudim, bio je prilježan; jednom reči raspolaže lepim znanjem. Kad je čuo da mnogo crtam i grčki da znam (dva meteora za ovo podneblje), obratio se na me, i ispovrteo je svakojaka učevna saznanja, od Batea do Vuda, od de Pila do Vinkelmana; pa me udri uveravaj da je pročitao prvi deo Zulcerove teorije, od korice do korice; a pritežava, veli, i jedan Hajneov rukopis o proučavanju antičke drevnosti. Pustio sam ga, neka je tako.

Upoznao sam se i s jednim zbilja valjanim čovekom, s kneževim upraviteljem dobara; otvorenim i prostosrdačnim bićem. Vele da je prava milina duševna videti ga u krugu njegove dece, a ima ih devetoro; naročito se mnogo ističe najstarija njegova kći. Molio me da ga posetim i posetiću ga već ovih dana. Stanuje u kneževom lovačkom zamku, neki sat i po odavde; posle ženine smrti dobio je odobrenje da se tamo preseli jer ga boravak ovde u gradu i u upravnome uredskome stanu isuviše cvelio.

Inače sam naleteo na nekoliko izvitoperenih originala, na kojima je sve nesnosno, a najnepodnošljivije mi je kad me uveravaju da su mi prijatelji.

Ostaj mi zdravo! Pismo će ti biti po volji, posve je istorijsko.

22. maja

Da je život ljudski samo san, mnogom se to već prikazalo, pa i oko mene se i u meni se jednako to osećanje vrzma. Kad pogledam na ograničenja u koja su svedene

ljudske radne i ispitivačke snage; kad pogledam kako je sva delatnost upućena samo na to da nam se podmire potrebe koje opet, sa svoje strane, i nemaju drugu svrhu sem da nam kukavni naš opstanak produže; pa kad pomislim opet da je sva naša spokojnost s pogledom na izvesne predmete čitavog našeg istraživanja samo puka jedna sanjarska smirenost, budući da to mi ukrašavamo šarenim likovima i svetlim izgledima zidove između kojih smo zaslužnjeni – eto, to je ono, Vilhelme, pred čime ja sav zanemim. Pa se povlačim sasvim u sebe i tu otkrivam čitav jedan svet. Ali i to su opet većma slutkanja i tamne žudnje negoli stvarna predstava i životvorna snaga! I onda se pred čulima mojim sve jedno u drugo sliva i ja se sneno dalje osmehujem na ovaj svet.

Da deca ne znaju zašto im se šta hoće, ta u tome se bar slažu svi visokoučeni vaspitači i učitelji, kako školski tako i dvorski; ali da se i odrasli, poput dece, teturaju tamo-amo po ovom tlu zemaljskom, pa da i oni nit znaju odakle dolaze, niti kud idu, i poput dece ne delaju kako bi im pravi neki ciljevi nalagali; pa da se i njima vlada, kao decom, pomoću biskvita i kolača i brezovog pruta – eto to niko da poveruje neće, a meni se sve čini da se to već i rukom opipati može. Rado ti priznajem, jer znam šta bi mi ti na ovo hteo kazati – da su najsrećniji oni koji poput dece žive iz dana u dan, lutke svud sa sobom prtljaju, svlače ih i oblače i s velikom strahopoštom obilaze oko fioke gde je mama zaključala kolač, pa kad najzad šta iskamče, jedu da im već iza ušiju puca, a sve viču: „Još!“ Srećni li su to stvorovi! A i onima je dobro koji svoja dronjava zaposlenja, pa čak i strasti, krste velelepničkim imenima i pripisuju ih ljudskom rodu kao pothvate ispolinske, preduzete za

spas i blagostanje celokupnog čovečanstva. Blago onome ko može da je takav! Ali onaj koji je u svojoj skrušenosti svestan kud sve to grede, onaj koji uviđa kako krasno građanin koji je dobrog stanja, od svoje baštice ume da iskroji i potkreše pravi pravcati raj; i kako i nesrećnik što pod bremenom stenje ipak istrajno dalje odgrcava putem svojim; i kako je svima podjednako stalo da makar još koliko i za jedan jedini minut ovo videlo sunčano očima gledaju – da, taj je miran, taj sazda je svet svoj iz sebe sama, a srećan je i on što je čovek. Pa i on, ma kako bio ograničen, čuva u srcu svome slatko čuvstvo slobode, svestan da može ovu tamnicu da napusti kad god mu se prohte.

26. maja

Poznat ti je odvajkada običaj moj da se gde zakućim, da na prisnom kakvom mestancu kolibicu sebi podignem i tu da se stanim što može jednostavnije. I ovde sam pronašao takav kutić koji me je privukao.

Otprilike na sat od varoši mesto je koje zovu Valhajm.* Položaj njegov, na samome bregu veoma je zanimljiv; ko udari gornjom pešačkom stazom, pravac prema selu, odjedared mu pukne pred očima čitava dolina. Valjana jedna krčmarica, uslužna i čila za svoje godine, toči vino, pivo, kafu; ali nešto tamo ima što je nada sve: lipe dve koje svojim raširenim granama prekrivaju mali prostor ispred crkve, okružen svud unaokolo seljačkim kućama,

* Neka čitalac ne zadaje sebi truda da istražuje sva ona mesta koja se ovde navode; bili smo prinuđeni da izmenimo prava imena koja se spominju u izvorniku.

ambarima i dvorištima. Nije se meni lako davalo da iznađem mestance tako prisno i tako skrovito; i, eto, tamo se meni sad iznosi sto iz mehane i stolica, tamo ja kafu pijem i čitam Homera mog. Prvi put kad sam pukim slučajem u lepo jedno poslepodne zašao u lipe, učinilo mi se to mestance posve osamljeno. Sve živo bilo je u polju; samo švrća jedan od svoje četiri godine sedeo je na zemlji i pritiskivao na svoje grudi drugo jedno dete, koje mu je bilo zaselilo između nogu, kao na neku stolicu; švrća je sedeo sasvim mirno i pored sve živosti uz koju je crnim svojim očima svud unaokolo streljao. Prizor mi se svideo; posadih se na plug, preko puta, i s mnogo ushićenja stadoh da crtam taj bratski stav. Dodao sam još i obližnji plot, kapiju od ambara i nekoliko polomljenih točkova kolskih, kraj nje: sve onako kako je stajalo, jedno iza drugog; i nađoh posle sat vremena da sam napravio crtež s dobrim rasporedom i vrlo zanimljiv, a dometnuo mu nisam ništa iz svoje glave. To me je učvrstilo u nameri da se odsada isključivo prirode držim. Jedino je ona beskrajno bogata, i samo ona obrazuje velikog umetnika. Mnogo se da reći u prilog pravila; otprilike sve ono što se da reći u pohvalu građanskog društva; čovek koji sebe izgrađuje na osnovu pravila nikad stvoriti neće neukusno šta i loše, isto onako kao što se ni onaj koji sebe uobličava zakonima i blagopristojnošću nikad provrgnuti neće u suseda nepodnošljiva i pakosnika kome para nema; ali eto, i tome nasuprot, sušto će pravilo – pa neka kaže ko šta hoće – uništiti i pravi osećaj za prirodu i pravi izraz njen. Reci, de: „Pa ta ti je isuviše stroga! Ta pravilo, ono samo ograničava, ono zalama zelene lastare na lozi vinovoj itd.“ Dobri moj prijatelju, hoćeš li upoređenje da ti dam? Pa to je isto što

i u ljubavi. Junoši je prirasla za srce devojka, on provodi sve sate svog vremena pokraj nje, on rasipa sve sile svoje, celokupno svoje imanje, da bi joj samo mogao u svakom trenutku reći: da joj se sav predao. Pa tu sad da dođe čifta, čovek koji zauzima javni položaj, i da mu kaže: „Otmeni, mladi gospodičiću, voleti je čovečanski, samo vi morate čovečanski voleti! Rasporedite svoje sate; jedni neka pripadnu radu, a časove odmora posvetite svojoj momi. Napravite račun o svom imanju, pa što vam ostane preko vaših neophodnih potreba, od toga joj vi lepo – ja vam to ne uskraćujem – napravite koji poklon, samo ne suviše često, recimo, o njenom rođendanu i o imendanu itd.“ Pa ako taj poslušna, ispašće upotrebljiv mladić i lično ću ja svakome knezu da ga preporučim da ga posadi u kakvo svoje veće; samo, sa ljubavlju je njegovom svršeno, a ako je umetnik – sa njegovom umetnošću! O, prijatelji moji! Zašto reka veleumlja tako retko izbija, zašto tako retko svojim uzburkanim valovima do vas dohujava da vam zabezeknutu dušu potrese? Dragi moji prijatelji, ta i na jednoj i na drugoj obali stanuju razboriti domaćini, kojima bi svi njihovi baštenski kućerci, sve one njihove leje s lalama, svi kupušnjaci njihovi – otišli dovraga i u sunovrat; eto zašto su oni, za vremena, znali da se nasipima i odjažavanjem vode odbrane od opasnosti koja bi im u budućnosti zagrozila. Vidim da sam upao u ushite, poređenja i deklamacije, pa sam kraj njih zaboravio da ti ispričam šta je dalje bilo s onom dečicom. Sedim ja, sav zadubljen u slikarsko čuvstvo koje sam ti u jučerašnjem pismu izložio na dosta nesređen način; sedim tako na plugu onom svom, biće neka čitava dva sata. Kad, taman se uhvati sumračak, evo ti jedne žene s kotaričicom o

ruci, pošla pravo na onu decu, koja se još makla nisu, i više još izdaleka:

– Fipse, mnogo si dobro dete!

Ona me pozdravi, ja joj prihvatim pozdrav, ustanem, pristupim joj malo bliže, pa je upitam je l' ona majka toj deci. Ona odgovori da jeste, pa pošto je starijem dala pola veknice, podiže ono malecno, poljubi ga svom onom ljubavlju materinskom.

– Ja sam – reče mi ona – ostavila ovo moje malo Filipisu da ga pridrži, pa sam otišla s najstarijim u grad da donesem hleba bela i šećera i jednu zemljanu kalenicu za kašu. – Sve to spazih u korpi s koje je bio otpao zaklopac. – Sad ću ja da skuvam svome Hansu (tako se zvao najmlađi) čorbicu za večeru! Sinoć mi je ovaj nestaško, ovaj veliki, tendžericu razbio, kad se s Filipčetom podžaveljao oko toga ko će kašu sa dna da ostruže.

Upitam je šta je s najstarijim, i taman što mi je rekla da se tamo na livadi jurca s neke dve guske, kad evo ti i nje-ga, sve skokom podskakujući, doneo leskov prutić onom drugome. Nastavim razgovor s tom ženom i saznam od nje da je učiteljeva kći; muž joj otišao na put, u Švajcarsku, da primi nasledstvo iza svog nekog rođaka.

– Hteli su da mu zakinu čitavo nasleđe – reče mi ona – pa mu ni na jedno pismo nisu odgovorili; a on se lepo digao, pa sam pošao onamo. Samo da mu se nije dogodila kakva nesreća! Ništa o njemu ne čujem!

S teškom sam se mukom oslobodio od te žene; dadoh svakome detetu po krajcaru, a materi dam i za najmlađe da mu donese belu veknicu za uz čorbu, kad opet u grad pođe; i tako se rastanemo.

Kažem ti, slatčajši, kad mi se god uzburka krv, pa nikako da miruje, tada mi stiša svu tu uzbunu pogled na takvo jedno čeljade koje se u srećnom neuzruju kreće po uskome krugu opstanka svoga, pa što dan, to i komad; a kad vidi da lišće pada, ništa mu drugo i na um ne dolazi osim: „Gle, ide zima“. Od toga doba često tamo izlazim. Deca su se sasvim privikla na me; dobiju šećer kad kafu pijem, a predveče dele sa mnom hleb s maslom i kiselo mleko. Nedeljom im ne gine krajcara; a ako me nema posle molitvenog časa, krčmarica je dobila naređenje da im je isplati. Imaju poverenja u mene, čavrljaju mi svašta, a naročito me ushićavaju strasti njihove i bezazleni njihovi izlivi halapljivosti kad se skupe i druga seoska deca. Mnogo me je stalo truda dok sam uverio majku da nema šta da se brine i da deca nisu gospodinu na smetnji.

30. maja

Što sam ti nedavno rekao o slikarstvu, važi svakako i za pesničku umetnost; tu valja samo biti svestan onoga što je izvrsno i valja imati smelosti to i da se iskaže; a time je, na svaki način, sa malim mnogo rečeno. Doživeo sam prizor koji bi, kad bi se načisto napisao, bio najlepša idila na svetu; ali našto sve to o pesništvu, o prizoru i o idili? Zar se vazda mora udarati u popravke i dopravke ako hoćemo da učestvujemo u kakvoj prirodnoj pojavi?

Ako posle ovoga uvoda očekuješ ti bože znaj šta visoko i otmeno, tu si se opet ljuto prevario; celo to živo moje učešće došlo je do ciglog jednog seoskog momka. Ja ću kao i obično pričati traljavo, a ti ćeš kao i obično naći da

preterujem; eto, opet Valhajm i još Valhajm izvor je svih tih neobičnosti.

Društvo neko učinilo izlet pod lipe, na kafu. Pa kako mi nisu bili onako sasvim po volji, to nađem izgovor da im se ne pridružim.

Kad eto ti jednog seoskog momčića, došao iz susedne kuće, pa se zamajao oko onoga pluga što sam ga ja nedavno crtao: popravlja nešto. Pošto mi se dopao po celom svome biću, ja ga oslovim, pitam ga kako živi; brzo smo se upoznali, i kao što mi se to obično dešava sa svim takvim ljudima, mi se začas i zbližismo. Pričao mi da služi kod jedne udovice, i da mu je kod nje zaista dobro. Pričao je o njoj mnogo štošta, i hvalio ju je toliko da sam uskoro bio načisto da joj je on odan i telom i dušom. Nije više mlada, reče on, prvi je muž rđavo sa njom postupao, pa ne bi htela više da se udaje; iz priče njegove jasno je izbijalo na vidik koliko je ona za njega lepa i kako dražesna; pa i koliko on želi da ona izabere baš njega, e da bi na taj način izgledila iz pameti sve greške svog prvog muža; bilo bi potrebno da ti ponovim reč po reč sve kako mi je on kazivao, pa da ti predočim čistu naklonost, ljubav i vernost toga čoveka. Ne samo to, morao bih da raspoložem još i darom najvećega pesnika, pa da ti živo prikažem u isti mah i izrazitost njegovih pokreta, skladnost njegovog glasa i nebeski žar njegovog pogleda. Ne, nema tih reči koje bi mogle iskazati ovu nežnost kojom je bilo prožeto čitavo njegovo biće i svaki njegov izraz; ta sve što bih ja samo pokušao od svoje strane da iznesem ispalo bi grubo i nezgrapno. Naročito me se kosnulo kako je zebao da ne pomislim šta ružno o njegovu odnosu naspram nje, i da, počem, ne posumnjam u njen obraz. Koliko je to sve

dražesno ispadalo kad je on govorio o njenom stasu, o njenom telu što ga je moćno privlačilo i prikivalo za se, mada je bilo bez mladalačkih čari – to bih mogao da ponovim samo u najskrovitijim dubinama svoje duše. Meni se u životu nije dalo da ikad vidim u toj i tolikoj čistoti tu nagonisku želju i tu žarku čežnjivu žudnju; štaviše, mogu reći da nikad ni u snu pomislio nisam da bi se one uopšte gde mogle naći u tolikoj čistoti. Ne kori me što ti velim da mi na sam spomen o toj bezazlenosti, o toj istinitosti, sva duša zaplamtí do same srži, i da me slika te vernosti i te nežnosti vija, kud se god krenem, pa kao da je i mene sobom zapalila, sve izgaram od žeđi i sve kopnim.

Gledaću i nju da vidim što pre, ili – kad pomislim, bolje će biti da se toga okanim. Bolje je da gledam očima njenog dragana; možda je moje rođene oči ne bi videle onakvom kakva se sad mome pogledu prikazuje; pa zašto sebi tu lepu sliku da kvarim?

16. juna

Zašto ti ne pišem? – pitaš, a ovamo si i ti jedan od učešnjaka? Trebalo je da si pogodio da mi je dobro, i da sam, kratko i razgovetno, učinio sam poznanstvo koje se, i to prisno, srca moga tiče. Ja sâm – ne znam. Sve po redu da ti ispričam kako je to bilo, kako se dogodilo da sam se upoznao s jednim od najljupkijih stvorova – to će íci poteže. Zadovoljan sam i srećan, te prema tome nisam dobar da istoriju pišem.

S anđelom? Pih! Pa to svak veli o svojoj, zar ne? Pa ipak nisam u stanju da ti iskažem koliko je savršena, zašto je

savršena; dovoljno će biti da ti rekнем: zarobila mi je sve misli i pomisli!

Toliko jednostavnosti kraj toliko razuma, toliko dobrote uz toliku čvrstinu, pa ta duševna spokojnost pri životu pravom pravcatom, punom delatnosti!

Sve je to prazno naklapanje, sve što o njoj sad govorim, sve su to puke apstrakcije koje ne izražavaju ni jednu jedinu crtu njenoga bića. Drugi put – ne, neću drugi put, nego da ti ispričam smesta. Ako to sad ne učinim, više nikad neću. Jer, onako među nama, otkako sam počeo da ti pišem, već mi je triput došlo da ostavim pero, konja da mi osedlaju, pa da se vinem, da odjezdim onamo. Jeste, jutros sam se zakleo da onamo ne izjašem, pa ipak, eto me svakog časa na prozoru da vidim je li visoko još sunce.

Ne mogoh da se savladam, morao sam da se vinem k njoj. Vratio sam se opet, Vilhelme, hoću da se založim, za večeru, hleba i masla, pa da ti pišem! Kakvo je to milje za dušu moju da je gledam u krugu one mile i čile dečice, sve ono osmoro njeno braće i sestara!

Ako ovako nastavim, slaba vajda za tebe, koliko si znao na početku, znaćeš i na kraju! Elem čuj i počuj, nateraću sam sebe da zađem u pojedinosti.

Pisao sam ti pre neki dan kako sam se upoznao s upraviteljem S. i da me je molio da ga posetim u njegovu pustinjačkom boravištu, a pre bi se moglo reći u malom kraljevstvu njegovom. Smetnuo sam to s uma, i možda nikad ne bih otišao k njemu da mi puki slučaj nije otkrio blago koje skriveno leži u mirnome tom kraju.

Naša je omladina priredila bal poljski, kome sam se i ja rado odazvao. Ponudio sam se da je podruku povedem jednoj ovdašnjoj dobroj i lepoj, inače posve beznačajnoj

devojci, pa utvrdismo da uzmemo kočije, da nas troje, ja, igračica moja i njena rođaka, kolima pođemo do mesta gde se priređivala zabava, a usput da povedemo i Šarlotu S.

– Upoznaćete se sa prikladnom devojkom – reče mi moja saputnica kad smo prolazili kroz prostranu divno iskrčenu šumu na putu za lovački zamak. – Samo se pričuvajte!

– A kao zašto? – na to ću ja.

– Već je zaručena – glasio je odgovor – za krasnoga jednoga čoveka; umro mu otac, pa on oputovao da svoje stvari dovede u red i da poradi na tome da dođe do uglednog zvanja. – Ta mi je vest bila prilično ravnodušna.

Suncu je, da zamakne pod planinu, ostajalo još neko četvrt sata kad smo stigli pred dvorišnu kapiju. Bila je zapara, i dame su izražavale zebnju da se ne digne oluja; ona kao da se i spremala, sudeći po belosivim tmurnim oblačićima koji su se skupljali svud unaokolo po čitavom obzorju. Zavaravao sam im strah praveći se da sam što se vremena tiče bogzna kakav vrač-pogađač, sada sam i sâm nekako slutio da će zabava da nam se pokvari.

Sišao sam s kola, a služavka koja je došla do kapije zamoli nas da oprostimo za jedan trenutak, gospođica Lotika samo što nije. Prođem preko dvorišta prema lepo izidanoj kući, i pošto sam se ispeo uza spoljne stepenice i stao na vrata, ukaza se očima mojim najdražesnijim prizor što sam ga ikad video. U predvorju, čitava vrema od šestoro dece, a sve oko jedne devojke lepa struka, osrednjeg stasa; obučena je u jednostavnu belu haljinu sa bledocrvenim trakama na mišicama i na grudima. Držala je crn hlebac, pa je onim svojim mališančićima oko sebe odrezivala svakome po krišku, a u srazmeri koliko je kome godina i koliki je čiji prohtev; razdavala im je kriške sa tolikom

milotom i svako je od njih izgovaralo tako neizveštačeno ono svoje „hvala“, i to uzdigavši ručice uvis još pre no što im je parče bilo i odsečeno; pa svako, zatim, ili je zadovoljno odskakutalo odatle, ili se, koje je bilo naravi mirnije, udaljilo spokojno put kapije da vidi strance u kočijama koje će da odvezu i njihovu Lotu.

– Molim vas da mi oprostite – reče mi ona – što sam vas potrudila čak ovamo, a dame pustila da me čekaju. Imala sam pune ruke posla oko oblačenja a i dok sam sve naredila za kuću, za vreme moga odsustva; pa sam u tome sasvim zaboravila na užinu mojoj dečici, a ona opet nikako neće da im ko drugi hleba seče, moram baš ja.

Napravim joj neki beznačajan kompliment; čitava duša moja počivala je na njenom stasu, na zvuku glasa njenoga, na držanju njenom; ona utrča u sobu da donese rukavice i lepezu, i tako mi je taman dala nešto vremena, koliko da se pribere od iznenađenja. Dečurlija me je gledala sa izvesnog rastojanja i onako nekako sa strane, a ja pođem pravo na najmlađe: beše to dete sa najlepše iskrojenim crtama lica. Ono se povuče ispred mene taman kad je Lota izlazila na vrata i kazala:

– Luj, daj ruku gospodinu rođaku. – Dečko to učini veoma otresito, a ja se ne mogadoh uzdržati da ga srdačno ne poljubim, koliko su mu god bale virile iz nosića.

– Rođaka! – rekoh – pruživši joj ruku – verujete li da sam dostojan te sreće da sa vama budem u srodstvu?

– O – reče ona kroz lakokrili osmejak – naš je rod veoma razgranat, a bilo bi mi mnogo žao da baš vi ispadnete najgori od svijeta.

Odlazeći izdade nalog Sofiji, najstarijoj sestri posle nje, devojčici od tako nekih jedanaest godina, da dobro

popripazi na decu, i tatu da pozdravi kad se vrati kući sa jahanja. Dečici pak reče da slušaju seju Sofiju, kao nju samu; i neka joj od njih to i obećaše, izričito. A jedna će joj plavojčica, starmalka od svojih šest godina, reći:

– Samo to nisi ti, Lotice; mi volijemo tebe.

Dva najstarija dečaka uspentraše se odstrag u kola, a ona im odobri, na moju molbu, da se s nama povezu do šume, ako obećaju da se neće zadevati i da će se držati što samo mogu čvršće.

Jedva smo i seli kako treba i tek što su se dame pozdravile, uz međusobne primedbe o šeširima i propisno rešetanje društva koje smo očekivali, a već je Lota rekla kočijašu da stane i braći da siđu; poželeshe još jedared ruku da joj poljube, najstariji učini to sa svom onom nežnošću koja može da bude svojstvena uzrastu od petnaest godina, onaj pak drugi s mnogo žestine i lakomislenosti. Ona još jedared pozdravi dečicu preko ove dvojice, i mi krenemo dalje.

Rođaka je zapita je li već završila knjigu što joj je poslala tu nedavno.

– Nisam – na to će ona – ne dopada mi se; možete je dobiti natrag. I prošla nije bila bolja. – Začudio sam se njenome odgovoru na moje pitanje kakve su to knjige.* U svemu što je govorila našao sam tako mnogo samosvojnosti, a iz svake reči njene izbijale su za mene nove draži, i sve novi i novi zraci duha iz svake crte njezina lica, koje su se sve više i više zadovoljno razvlačile jer je osećala po meni: da sam je razumeo.

* Prinudeni smo da izostavimo to mesto iz pisma da ne bismo nikome pružili prilike za bilo kakvu žalbu. U stvari, nijednom piscu neće biti bogzna koliko ni stalo do ličnoga mnjenja kakve posebne devojke i jednog nestaloženog mladića.

– Kada sam bila mlađa – reče – ništa tako volela nisam kao romane. Bog sveti zna kako mi je ugodno bilo kad tako nedeljom zasednem u kakav kutak, pa sam vam bila u stanju svim srcem da učestvujem u sreći i zloj kobi kakve mis Dženi. Pa, ne poričem ja da takvo šta još i danas ima izvesne draži za me. Ali, kako ja od posla tako retko i stignem do knjige, mora bar da mi bude po ukusu. A najmiliji mi je onaj spisatelj u kome ja iznova nalazim svoj rođeni svet; spisatelj kod koga se sve zbiva kao i oko mene, a čija mi je priča ipak zanimljiva i za srce mi prijanja kao i moj život domaći, koji, doduše, i nije neki raj, ali mi je, sve u svemu, ipak izvor neiskazanog blaženstva.

Trudio sam se da sakrijem svoje unutrašnje uzbuđenje od tih reči. Samo, slabo mi je to pošlo za rukom: jer čim sam je čuo kako s onolikom istinitošću uzgred spominje vekfidskog sveštenika i ***,* sasvim sam došao izvan sebe, pa joj rekoh sve što sam i sâm znao, i tek sam opazio posle izvesnog vremena, kad se već Lota obratila razgovorom na one druge, da su one sedele za sve to vreme izbečenih očiju – kao da tu i ne sede. Rođaka me pogleda više puta s podrugljivo naprćenim nosićem, ali se to mene nije baš ni najmanje ticalo.

Razgovor dođe na zadovoljstvo pri igranju.

– Ako je ta strast neka mana – reče Lota – onda vam priznajem rado da mi je ples nešto iznad svega. A kad me šta muči u glavi, samo što odbubnjam kakav kontradans na mom razdešenom klaviru, i opet je – sve u redu.

* I ovde smo izostavili imena nekolicine otačastvenih spisatelja. Kome je dopalo u deo Lotino odobravanje, osetiće to svakako celim svojim srcem, ako uščita ovo mesto, a drugi ko ne mora baš ni znati.